

STORTINGET

Representantforslag 166 S

(2020–2021)

fra stortingsrepresentant Per Espen Stoknes

Dokument 8:166 S (2020–2021)

Representantforslag stortingsrepresentant Per Espen Stoknes om å bedre barns utarealer og oppvekstmiljø

Til Stortinget

Bakgrunn

Mer enn åtte av ti nordmenn bor i byer og tettsteder. I byene utgjør barna over en halv million mennesker under 16 år. Barn og unges oppvekstmiljø er en indikator på hvor godt byene fungerer. En by som er bra for barn, er en god by for alle. Likevel er byene i stor grad planlagt for dem mellom 20 og 60 år. Forslagsstiller mener at byene i større grad må utvikles på barnas premisser. Det innebærer at mer av plassen prioriteres til grønne lunger, lekearealer og bilfrie områder som fremmer barnevennlige og trygge oppvekstmiljø.

Barns tilgang på fritidsaktiviteter og gode oppvekstmiljø

Store deler av barns liv utfolder seg i og nær hjemmet, i parker, lekeplasser, friområder og skolegårder. Enkel tilgang til gode uterom i eget nærmiljø står derfor sentralt i utviklingen av landets byer. I en studie fra NMBU (2019) om norske åtteåringer kommer det fram at barn som bor nærmere enn 800 meter fra et grøntområde, er mer aktive, både sosialt og fysisk. For å ta i bruk grøntområdene må barna kunne ta seg dit trygt på egenhånd, helst innenfor 200 meter fra boligen. Men mange byområder er ikke tilrettelagt for at barn skal kunne ferdes trygt i eget nærmiljø. Tall fra Statistisk sentralbyrå (2019) viser at én av tre barn og unge i Norge

ikke har trygg tilgang til rekreasjonsarealer. Barn leker også stadig mindre utendørs, og de er mindre aktive enn før. Det var en tydelig nedgang i utelek blant barn fra 2005 til 2014, ifølge Transportøkonomisk institutt. Mens halvparten av barna mellom 6 og 12 år lekte utendørs hver dag i 2005, var andelen sunket til i underkant av 40 prosent i 2014. Videre har Folkehelseinstituttet påpekt at verken 6-, 9- eller 15-åringer ble mer aktive i perioden 2005 til 2018. Målet om å redusere andelen inaktive barn med 10 prosent innen 2025 er dermed langt unna.

I 2016 signerte regjeringen Fritidserklæringen, som slår fast at alle barn skal kunne delta på minst én organisert fritidsaktivitet, uavhengig av foreldrenes sosiale og økonomiske situasjon. Forslagsstiller mener det må gjøres en større innsats for å nå målene i Fritidserklæringen, særlig i byområder hvor mange barn vokser opp i familier med vedvarende lav inntekt. I NOU 2020:16 om levekår i byer kommer det fram at barn og unge i levekårsutsatte områder i de seks største byene i Norge driver mindre med organiserte fritidsaktiviteter enn andre barn. Hele 11 prosent av elevene på barneskoletrinnet i levekårsutsatte områder har aldri vært med på faste fritidsaktiviteter, mens dette kun gjelder tre prosent av barna i øvrige byområder. Forskjellene fortsetter på ungdomsskoletrinnet. Det er også store forskjeller på hvor ofte barna tar med seg venner hjem. I utsatte byområder har under halvparten av barna vært hjemme med venner, mens denne andelen er på 70 prosent i øvrige byområder.

Forslagsstiller mener det haster med å gi flere barn og unge tilgang på fritidsaktiviteter. For mange barn har den sosiale isolasjonen som følge av pandemien vært en stor belastning. Når samfunnet gradvis gjenåpner, er det viktigere enn noen gang at kommunene står klar med

fritidstilbud og aktiviteter som kan ta hverdagen tilbake. Fritidsaktiviteter må være tilgjengelige uavhengig av foreldrenes økonomi. Forslagsstiller mener derfor at ordningene med utlånssentraler og fritidskort bør utvides. Ifølge en rapport fra Rambøll (2019) er Oslo og daværende Vestfold de to fylkene som har færrest utlånssentraler per 1 000 barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Forslagsstiller mener ordningen bør utvides både i innhold og antall, med særlig fokus på å nå ut til barn og unge i lavinntektsfamilier, uavhengig av hvor i landet de bor. Prøveordningen med fritidskort ble evaluert av et nasjonalt ungdomspanel i 2020. Panelet anbefalte at grunnbeløpet for kortet settes til 2 000 kroner i året for barn i alderen 6–13 år og deretter øker til 4 000 i året for aldersgruppen 13–18 år, dette fordi det er større frafall blant unge mellom 13 og 18 år, og fordi aktiviteter ofte blir dyrere når barna blir eldre. Ordningen med fritidskort er foreløpig avgrenset til utvalgte kommuner og bydeler, selv om etterspørselen er stor. Forslagsstiller mener at alle kommuner som har behov og ønske om å ta del i ordningen, bør få tilbud om dette så snart som mulig.

I mange levekårsutsatte byområder er trangboddhet utbredt. Trangboddhet fører til et stort behov for gode uteområder og sosiale tilbud utenfor hjemmet. Likevel opplever mange barn og unge at tilbudet er mangelfullt. I en rapport fra OsloMet (2020) kommer det fram at ungdom i levekårsutsatte byområder er mindre fornøyd med nærområdet sitt enn ungdommer fra andre byområder. De kjenner seg også mindre trygge ute på kveldene. Forslagsstiller mener at det kreves en større statlig innsats for å utjevne gapet mellom barn som vokser opp i utsatte byområder, og barn i andre deler av landet. Opphopning av dårlige levekår er ikke noe som kun rammer storbyene. I den mest levekårsutsatte bydelen i Fredrikstad bor for eksempel 46 prosent av barna i fattige familier. Innsatsen må derfor rettes mot alle utsatte byområder, ikke bare byer som i dag har områdesatsinger. Utviklingen bør skje gjennom en kombinasjon av offentlige tiltak og lokale initiativ. Bomiljøtilskuddet er i dag et eksempel på en ordning som støtter lokale initiativ i bydeler som omfattes av områdeløft. Tilskuddet brukes til både fysiske og sosiale tiltak som for eksempel lekeplasser, opprusting av fellesarealer, etablering av grøntanlegg m.m. Tilskuddet retter seg mot sameier, borettslag, velforeninger og andre ikke-kommersielle aktører og forvaltes av kommunene. Forslagsstiller mener imidlertid at tilskuddet bør opprettes som en statlig ordning og utvides til byområder hvor det ikke er inngått avtale om områdesatsing. Dette vil være i tråd med levekårsutvalgets anbefalinger i NOU 2020:16. Videre bør det suppleres med et eget tilskudd til kommuner med særlige levekårsutfordringer. Tilskuddet bør innrettes med sikte på å bedre barn og unges oppvekstmiljø gjennom oppgradering av offentlige

byrom, etablering av parker, bilfrie områder, lekeplasser, aktiviteter og sosiale tiltak. Barn og unges medvirkning og involvering i prosjektene bør være en sentral del av tildelingskriteriene.

10-minuttersbyen, bedre lokale tilbud der folk bor

Gode byer og tettsteder for barn og unge handler om å sikre et godt tilbud der hvor barn og unge oppholder seg i hverdagen. I «10-minuttersbyen» kan daglige gjøremål i stor grad nås innen gangavstand fra boligen. Men mange boligområder i og ved byene har i dag et mangelfullt tilbud av lokale møteplasser, grøntområder, idrettsanlegg og kommunale tjenester. Det innebærer at barn og unge vokser opp med svært ulike forutsetninger for å ta del i samfunnslivet, og at mange får et unødvendig stort transportbehov. Samtidig opplever vekstkommuner press på arealene som gjør det krevende å sikre tilstrekkelig med tomter til offentlige grøntanlegg, skoler og barnehager. Dermed svekkes grunnlaget for en helhetlig og bærekraftig by- og tettstedsutvikling.

Forslagsstiller mener at 10-minuttersbyen bør være et førende prinsipp for all by- og tettstedsutvikling i Norge, og at dette bør fremgå av plan- og bygningslovens formålsparagraf. I tillegg mener forlagsstiller at staten må ta et større ansvar for å hjelpe kommunene med å sikre tomter til fellesskapet. Forslagsstiller foreslår at det utredes hvordan en tilskudds- og/eller låneordning gjennom Husbanken kan finansiere kommunale strategiske tomtekjøp i pressområder i byene, levekårsutsatte bydeler og områder for byutvikling. Ordningen må bidra til å hjelpe kommunene med å sikre tilstrekkelig tilgang på arealer til parker, lekeplasser, fritidstilbud, idretts- og aktivitetsanlegg, skoler, barnehager og annen teknisk og sosial infrastruktur som sikrer barn og unge et godt lokalt tilbud i eget nærmiljø.

Nærnaturen i byer og tettsteder

Om lag 80 prosent av befolkningen i Norge bor i byer og tettsteder. Befolkningsveksten har vært stor de siste 20 årene og gir i enkelte områder et stort press på nærnaturen. Samtidig vet man at de nære grøntområdene er de folk bruker aller mest. Undersøkelser fra Danmark (2013) viser for eksempel at en park som ligger inntil 300 meter unna, i gjennomsnitt brukes 2,7 ganger i uken. Bruken av parken synker til én gang i uken når avstanden øker til 1 000 meter. Nærhet har med andre ord stor betydning for bruken av grøntområdene, særlig for barn og eldre. De fleste 5–6-åringene oppholder seg mindre enn 100 meter fra egen inngangsdør, og helt opp til 8-årsalderen er barns aksjonsradius i hovedsak mindre enn 200 meter. Liten aksjonsradius gjør at barna har færre venner de kan møte på egen hånd dersom trafikk eller andre barrierer setter begrensninger for barnas ferdsel. Det samme gjelder for andre grupper av befolkningen – særlig eldre har ofte en begrenset aksjons-

radius. Trygg tilgang til nærnatur er derfor vel så viktig for eldre og andre med begrenset mobilitet.

Forslagsstiller mener det er behov for både å bevare eksisterende grøntområder og videreutvikle nye grøntområder i barn og unges nære omgivelser. Gode uterom er særlig viktig for utviklingen av barns sosiale og fysiske ferdigheter. Men det handler like mye om å sikre livskvalitet for andre deler av befolkningen. Det ble særlig tydelig da samfunnet stengte ned som følge av koronapandemien. Pandemien understreket nødvendigheten av å styrke vernet av de viktigste friluft- og naturområdene, både i stor skala som bymarker og byfjell og i liten skala i boligområder og i umiddelbar nærhet til skoler og barnehager. I tillegg vet man at friluftsområder ofte brukes av grupper som den organiserte idretten ikke når, og at aktiviteten er jevnere fordelt i befolkningen. Forslagsstiller mener at innføring av en nærnaturlov vil sikre bymarker og naturområder rundt de store byene og gi bedre vern av den småskala, kortreiste naturen i folks nabolag, de grønne lungene i storbyene og den ubebygde delen av strandsonen i byer og tettsteder.

Som grunnlag for en nærnaturlov og kommunenes arealplanlegging er det behov for bedre kunnskap om grøntområdene i norske byer og tettsteder, særlig i pressområdene. Forslagsstiller mener derfor det bør innføres et obligatorisk grøntregnskap for byer og tettsteder med stort utbyggingspress. Et grøntregnskap gir en samlet oversikt over kommunens grønne arealer, inkludert parker, friluftsområder, private hager og naturområder. Regelmessig oppdatering av grøntregnskapene gir grunnlag for en mer kunnskapsbasert byplanlegging med konkrete mål for den blågrønne utviklingen. Kartleggingen vil også gi en god pekepinn om i hvilke deler av kommunene det er behov for å styrke den blågrønne strukturen. Som et supplement bør det i tillegg vurderes å innføre krav om blågrønn faktor i kommunens arealplanlegging. Blågrønn faktor er allerede et etablert verktøy i enkelte kommuner og har til hensikt å sikre klimatilpasning, økt biologisk mangfold og grønne kvaliteter i uterommene til nye byggeprosjekter. Minimumskravene fastsettes av kommunene i bestemmelsene til kommuneplanens arealdel og blir førende for påfølgende reguleringsplaner. Sammen med grøntregnskapet gir blågrønn faktor et godt utgangspunkt for å ta bedre vare på grøntområdene, samtidig som det sikrer nye blågrønne kvaliteter i by- og tettstedsutviklingen.

Barn og unges utemiljø i skoler og barnehager

Skoler og barnehager er blant de viktigste arenaene for læring, lek og aktivitet for nesten alle barn og unge mellom ett og 18 år. Utearealene er en viktig del av dette. Helsedirektoratet viser til at gode utearealer reduserer mobbing og uro blant elevene og stimulerer trivsel, motivasjon og læringsevne. Likevel er det mye som ty-

der på at utearealene krymper, særlig i byene. En undersøkelse fra NMBU (2019) blant barnehagene avdekket at størrelsen på uteområder var blitt betydelig redusert etter innføringen av barnehageforliket i 2003. I Oslo var reduksjonen på mer enn 12 kvadratmeter per barn for barnehager bygget etter 2006 sammenlignet med dem som ble bygget før 1975. Anbefalingen fra fagmiljøene ved NMBU er 25 kvadratmeter uteareal per barn i barnehagene og 30 kvadratmeter per elev i grunnskolen. I de tetttest bebygde delene av byene mener forskerne at arealet kan reduseres til 18 kvadratmeter per elev og 15 kvadratmeter per barn i barnehager.

Forslagsstiller viser til at barns «arbeidsdag» på skolen eller i barnehagen er delt mellom tiden de tilbringer inne, og tiden de tilbringer ute. Likevel finnes det ingen forskrifter som pålegger kommunene å ha en viss størrelse eller kvalitet på uteområdene for barna. Forskrift om miljørettet helsevern i skoler og barnehager, også kalt «barnas arbeidsmiljølov», stiller også kun generelle og lite forpliktende kvalitetskrav til utearealene. Det er for eksempel ingen krav til hvor store naturinnslag et uteområde bør ha, dette på tross av at grønne og varierte utearealer spiller en sentral rolle i barnas fysiske og sosiale utvikling. Forslagsstiller mener derfor det er på tide at barna får en betydelig sterkere «arbeidsmiljølov» som stiller tydelig krav til gode solforhold, ren luft, grønne kvaliteter og tilstrekkelig størrelse på utearealer i skoler og barnehager.

Forslagsstiller viser til at utbyggingen av flere barnehageplasser det siste tiåret har gitt større frihet og en enklere hverdag for mange barnefamilier. Rundt 97,5 prosent av alle norske 4–5-åringer går nå i barnehage. Forslagsstiller er imidlertid bekymret for at fokuset på barnehagedekning går på bekostning av kvaliteten på tilbudet. Barnehagene spiller en viktig rolle i hvor fysisk aktive barn er, og danner med det grunnlaget for god folkehelse. Forskere ved NMBU viser til at utearealer med en kombinasjon av lekeapparater, naturkvaliteter, variert terreng og vegetasjon fremmer både økt fysisk aktivitet, egenorganisert lek, økt konsentrasjon, færre konflikter og bedre motoriske ferdigheter. Studier viser også at barnehager med naturområder som inneholder skogbunn, planter og gress, kan ha en positiv effekt på barns immunsystem ved å hindre autoimmune sykdommer og allergier. Små utearealer med mange barn, kombinert med økt sikkerhetsfokus, har imidlertid ført til at naturen slites ned og erstattes med ensformige lekeapparater, asfalt, plast og gummidekker. Plasten som brukes på kunstgressbaner og i fallunderlag, kommer i stor grad fra kasserte bildekk. Underlaget bidrar til utslipp av tungmetaller, miljøgifter og mikroplast i naturen og kan utgjøre en helserisiko for barna. Tall fra Private Barnehagers Landsforbund viser at hele seksti prosent av norske barnehager har gummidekke i uteområdene, selv om det finnes gode og naturlige alternativer

som også ivaretar sikkerheten. Forslagsstiller mener at mangel på natur i barnehagene og bruken av asfalt, plast og gummi bidrar til å svekke barns forutsetninger for en aktiv og sunn utvikling. På bakgrunn av dette foreslår forslagsstiller at all bruk av plast- og gummidekker i barnehagene fases ut, og at dette kombineres med krav til størrelsen på utearealet, en større andel grønt og bruk av naturlige og giftfrie materialer.

Skoler og barnehager er som regel plassert tett på barnas bosted og representerer derfor viktige lokale møteplasser i byene og tettstedene. Et godt uteareal vil derfor kunne være en viktig møteplass for barn og unge også etter stengetid. På bakgrunn av dette foreslår forslagsstiller at det etableres en statlig støtteordning for kommunene til oppgradering og utvidelse av utearealene i skoler og barnehager, med mål om å skape grønne, tryggere og mer varierte helårsanlegg for barn i alle aldersgrupper.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

forslag:

1. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om «barnas arbeidsmiljølov», som stiller krav til alle skolars og barnehagers utearealer, inkludert størrelse, kvalitet, innhold, sollys, luftkvalitet og andel natur. For alle nye prosjekter bør det minimum stilles krav om 25 kvadratmeter uteareal per barn i barnehager og 30 kvadratmeter per elev i grunnskoler. I de tettest bebygde delene av byene bør kravet være minimum 18 kvadratmeter per elev i grunnskolen og 15 kvadratmeter per barn i barnehager. For eksisterende skoler og barnehager som ikke møter disse kravene, skal det lages kommunale handlingsplaner for å nå kravene.
2. Stortinget ber regjeringen legge fram nasjonal statistikk over størrelsen, kvaliteten og innholdet i utearealene for norske skoler og barnehager.
3. Stortinget ber regjeringen utrede og komme tilbake med forslag til en nasjonal handlingsplan for oppgradering av utearealer i eksisterende skoler og barnehager. Handlingsplanen bør ta utgangspunkt i kvalitetskravene som foreslått i «barnas arbeidsmiljølov».
4. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om utfasing av gummi- og plastdekker i alle skoler, barnehager og lekeplasser. Asfalt og kunstige dekker bør så langt som mulig erstattes med naturlige og giftfrie materialer.
5. Stortinget ber regjeringen fremme forslag til en støtteordning for oppgradering og utvidelse av skolars og barnehagers utearealer.
6. Stortinget ber regjeringen utrede og komme tilbake med forslag til en tilskudds- og/eller låneordning, for eksempel gjennom Husbanken, for å finansiere kommunale strategiske tomtekjøp i pressområder i byene, levekårsutsatte bydeler og områder for byutvikling.
7. Stortinget ber regjeringen sørge for at forsøksordningen med fritidskort utvides til en nasjonal fritidskortordning for barn og unge i alderen 6–18 år, i tråd med Granavolden-plattformen og Fritidsreklæringen, og at grunnbeløpet vurderes utvidet for aldersgruppen 13–18 år.
8. Stortinget ber regjeringen styrke utlånssentralene for å sikre at alle barn og unge har tilgang på utstyr til idrett og fritidsaktiviteter, uavhengig av foreldrenes inntekt og hvor i landet de bor.
9. Stortinget ber regjeringen opprette en tilskuddsordning for kommunene som skal gi gode og trygge bo- og oppvekstmiljøer i levekårsutsatte områder. Tilskuddet bør særlig rettes mot tiltak for barn og unge.
10. Stortinget ber regjeringen sørge for at bomiljøtilskuddet etableres som en separat statlig tilskuddsordning. Ordningen skal være uavhengig av tilskudd til områdesatsinger og utvides til levekårsutsatte områder hvor det ikke pågår områdesatsing. Tilskuddet skal rettes mot sameier, borettslag, organisasjoner og andre ikke-kommersielle aktører.
11. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å innføre obligatorisk grøntregnskap for byene som minimum oppdateres hvert fjerde år.
12. Stortinget ber regjeringen utrede og legge frem forslag til en lov om nærnatur som i stor og liten skala skal gi varig vern av områder som er viktige for friluftsliv og naturopplevelser i nærheten av der folk bor.
13. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å innarbeide 10-minuttersprinsippet i formålsparagrafen til plan- og bygningsloven.
14. Stortinget ber regjeringen fremme forslag om en endring av plan- og bygningsloven slik at den stiller krav til blågrønn faktor i alle byområder.

23. mars 2021

Per Espen Stoknes